

Гріх (скорочено)

Володимир Винниченко

Основні дійові особи:

Марія Андріївна Ляшківська — вдова по солдату, 26 років;

Ніна (Муфта) — подруга Марії, 24 роки;

Іван Чоботар — чоловік Ніни;

Василь Павлович Сталинський (Каїн) — жандармський підполковник, 38 років;

Олена Карпівна — тітка Ніни, 38 років;

Ангелок — командир партійного осередка;

Ніздря — помічник Сталинського, 50 років.

Дія перша

Дія п'єси відбувається у Києві доби останніх літ російського царату. Марія, Ніна та Іван, головні герої твору, є учасниками підпільного революційного угруповання. Разом з іншими вони працюють у підпільній друкарні, що займається виробництвом та розповсюдженням революційних агітматеріалів.

У центрі п'єси – Марія, сильна жінка, з власними уявленнями про мораль, добро і зло. Марія — вдова, її чоловік загинув на фронті. Вона живе у домі своєї подруги, Ніни. За інфантильність і кокетливість, Марія називає її Муфтою: "Ах, Муфто! Ти таки справжня муфта! Така ти вся тепла, затишна, м'якенька... Сховала в себе Йвана і трусишся тепер, щоб не відняли". Іван – чоловік Ніни. Його головні риси – порядність, чесність, принциповість: "святий, без гріха, солоденька мамалига, кваша, благообразний інтелігент, бездарна поміркованість, нездатна ні на який гріх. А значить, і ні на яку святість" — так характеризує його Марія. Марія і Іван часто сваряться, стосунки між ними напружені. З ними також живе Олена Карпівна, тітка Ніни. Це глибоко віруюча жінка, в житті якої Бог і формальні церковні заповіді займають перше місце. Її шокує, коли Марія бере її лампадку, щоб запалити цигарку; жінка вважає цей вчинок великим гріхом. Марія ж вважає, що це дрібниця і поняття таких людей, як Олена Карпівна про гріх є нічим, порівняно з тими жахіттями, які відбуваються реальному житті.

Ніна і Марія сидять у вітальні свого дому і говорять про монаха з монастиря, куди часом навідується Марія: цей чоловік убив трьох людей і думає, що це такий гріх, який треба відмолювати усе життя. Він двадцять літ сидить в печері, прикутий за ногу до стіни. Марія жартує, що хоче звабити цього монаха. Потім, говорить, що їй було б цікаво який коханець вийде з повільного і поміркованого Івана. Ніна ображається і говорить, що вона не посміла б, а Марія говорить, що сама концепція гріха, на її думку, є помилковою: "Гріха на світі нема ніякого. Нема, пропав, помер гріх. Гріх залишився ще в печерах у монахів та ще в печерних тіточок. А більше ніде нема. Їй-богу, Муфто. Поїдь на фронт, і ти переконаєшся зразу. Там за одну годину робиться стільки всяких чудесних гріхів, що всім печерним монахам і тіточкам не відмолить за мільйони літ".

"Або ось, вривається одна купа людей до других і — лусь! хрясь! бах! — убивають, грабують, насилують, катують. А потім сидять собі, сміються, п'ють, співають, вихваляються. Ніхто не думає зариватись у печери й по двадцять років не вмиватись через це. Той монах із своїми трьома вбитими перед любою якою-небудь сестрою з фронту — немовлятко, інститутка щодо гріховності. Та я сама вбила своїми руками з десять німців. І можу хоч зараз убити тобі кого хочеш і ніякого гріха не буду почувати. Я чоловіка свого під самим його носом зраджувала з близьким його другом, а ти — "не смієш"..."

Їх розмову перериває прихід Івана. Він приносить додому друкарський шрифт і каси: разом з Ангелком вони складатимуть прокламації (звернення у формі листівки). Встигнути мають до шостої ранку, тож усі поспішають. Марія повідомляє, що наступного дня збирається на фронт. Усі дивуються її несподіваному рішенню. Їх роботу перериває прихід Михася, який каже, що до них іде поліція. Усі намагаються втекти: Ніна, Ангелок та Іван вилазять через балкон, але врешті усіх арештовують.

Дія друга

Друга дія п'єси відбувається у кабінеті Сталинського, жандармського підполковника, якому за підступність і жорстокість інші жандарми дали прізвисько Каїн. Каїн має двох помічників: Вахтмістра і Ніздрю. Сталинський часто примушує Ніздю сидіти у шафі підчас допитів, щоб він записував і підглядав за арештованими. Для полковника недостатньо лише вибити з людини зізнання, він хоче забрати душу людини: "Що йому допрос? Йому душу свою давай. Понімаєш? У душу йому нада залізи, сковирнуть її, обплутать, обснувать, як паукові. От він мене у шкафу засадовить, щоб я записував і підглядав за арештованими. І сиджу, сукин син, сиджу. Скаже задушить своїми руками — і задушу. А як він насилував тут оту, що потом повісилась у тюрмі, хіба ж я не сидів отут у шафі й не бачив того? Бачив і не пікнув. А спробуй я пікнуть про це, то іменно, що тільки пікнув би" – так характеризує манеру Каїнових допитів Ніздря. Навіть він вважає це занадто жорстоким і, іноді, коли бачить, що арештований ось-ось попадеться, чихає, щоб подати йому сигнал.

Марія, Іван та Ніна сидять в тюрмі уже шість місяців. Через тяжкі умови в Івана починається туберкульоз, однак на усіх допитах товариші мовчать. Полковник застосовує усіх можливих засобів, об примусити їх говорити хоч щось, але безрезультатно: ні погрози, ні тиск не діють на них. Врешті, він влаштовує допит з Марією і Іваном одночасно. Посеред допиту він виходить з кабінету, нібито у справі. Лишившись з Іваном наодинці, Марія кидається до нього і починає цілувати. Марія була закохана у чоловіка подруги увесь цей час.

Коли Ніздря розповідає Сталинському про те, що він бачив, полковник вирішує використати почуття Марії, щоб вибити в неї зізнання. Іванові необхідно якомога швидше вийти з тюрми, інакше його чекає смерть від сухот. Щоб врятувати коханого Марія погоджується співпрацювати зі Сталинським і видати йому друкарню в обмін на свободу для них усіх.

Дія третя

У третій дії усі затримані вже на свободі, вдома у Ніни та Івана. Марія здала друкарню, але тепер вона у тенетах шантажу Сталінського. Боячись бути викритою перед товаришами, жінка змушена здавати інших учасників підпілля. Серед них скромний і тихий Михась, єдиний син Середчука, для якого ув'язнення сина стало справжньою катастрофою. Тепер тінь підозри у провокаторстві впала на Ангелка. Марії нестерпно бачити як вона руйнує життя своїх друзів, але вона не може зізнатися, що вона зробила і чому, навіть тому, заради кого вона на це пішла.

Сталинський тепер повністю володіє не лише життям Марії, але й смертю: якщо навіть вона вчинить самогубство, він розповість її друзям, що вона зробила. У нього є фотографії і розписка, які доводять, що вона навіть брала від нього гроші. Каїн розкриває їй секрет його влади над нею: "Чого для вас ця історія така тяжка, а для мене чого байдужа й навіть навпаки? Того, думаєте, що ви порядна, а я мерзотник? Моральність тут не грає ніякої ролі. Того, хороша моя, що ви виступаєте проти своїх, а я виступаю проти ворогів. Ви продаєте своїх. Коли б ви видавали нас, своїх ворогів, то вам справді не було б ні тяжко, ні соромно. Правда ж? Ну от, а в цій муці вашій власній і є моя сила над вами. Як не стане тої муки, то не стане й моєї влади. Це ж ясно. От і уявіть собі, що вам це цілком байдуже, що ви переламали так свій світогляд, що ці люди перестали бути для вас своїми, і що зразу виходить: що я для вас моментально стаю нулем".

Не маючи іншого вибору, Марія йде на вимоги Сталинського і обіцяє, що поїде з ним в Крим і стане його коханкою. Коли він іде, жінка кличе Івана і просить, щоб він разом з усіма їхали геть і якомога швидше. Марія цілує його, прощаючись і, коли він іде, випиває отруту.

Завіса.